

Twinning Partnership with the Statistical Committee of the Republic of Armenia for the Project Implementation within the World Bank's Implementation of the National Strategy Program for Strengthening of the National Statistical System; Contract No. NSPS-CS-TP

Շրջակա միջավայրին առնչվող կյանքի որակի ցուցանիշների տերմինների բառարան

Մայիս 2020

Բառարան

Սույն փաստաթուղթը հիմնական հասկացությունների բառարան է, որը կազմվել է կյանքի որակի բնապահպանական ցուցանիշների սահմանման համար, որոնք նկարագրված են «Շրջակա միջավայրին առնչվող կյանքի որակի ցուցանիշների մեթոդաբանական զեկույցում»:

Բառարանի յուրաքանչյուր հասկացություն ներառում է սահմանումը, համատեքստը, աղբյուրները և հղումները:

Զրային հորիզոն

Սահմանում	Երկրաբանական կազմավորում ջրի պաշարներ հավաքելու և փոխանցելու համար
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Վերագրելի ազդեցություն

Սահմանում	Տվյալ բնակչության շրջանում տվյալ հիվանդացությունը, որը պայմանավորված է կոնկրետ ազդեցությամբ: Հետևաբար, բնակչության շրջանում հիվանդացության այն ազդեցության մասը, որը կարող է կրճատվել, եթե վերացվեն պատճառները:
Համատեքստ	Հիվանդությունների բնապահպանական ազդեցությունը (EBD)
Աղբյուր	EBD տերմինների բառարան
Հղումներ	https://www.who.int/quantifying_ehimpacts/publications/en/9241546204glos.pdf

Հիվանդացության ազդեցությանը ենթարկվող բնակչության մասնաբաժին

Սահմանում	Տվյալ բնակչության մեջ դեպքերի այն մասը, որը որոշվում է որպես տվյալ ազդեցության հետևանք: Հետևաբար, դեպքերի մակարդակի այդ մասը կարող է կրճատվել, եթե պատճառահետևանքային ազդեցությունը վերացվի:
Համատեքստ	Հիվանդությունների բնապահպանական ազդեցությունը (EBD)
Աղբյուր	EBD տերմինների բառարան
Հղումներ	https://www.who.int/quantifying_ehimpacts/publications/en/9241546204glos.pdf

Կառուցապատված տարածք

Սահմանում	<p>Կառուցապատված տարածքը սահմանվում է որպես շենքերի և այլ անջրաթափանց մակերեսներով զբաղեցված հարակից տարածք:</p> <p>Landsat-ի պատկերներն օգտագործվում են ներկառուցված պիքսելները 3 տեսակով դասակարգելու համար՝ կախված 1 կմ² տրամագծում տվյալ շենքի կառուցապատման խտությունից (564 մետր շառավղով քայլելու հեռավորությամբ):</p> <ul style="list-style-type: none"> • քաղաքային բնակավայրերի կառուցապատման տարածք՝ պիքսելներ, որտեղ քայլելու հեռավորության տրամագիծն ունի 50%-ից ավել կառուցապատման խտություն: • մերձքաղաքային բնակավայրի կառուցապատման տարածք՝ պիքսելներ, որտեղ քայլելու հեռավորության տրամագիծն ունի 25-50% միջակայքում կառուցապատման խտություն: Այն նաև ներառում է բաժանված այն հողակտորները, որոնք ընդհանրապես կառուցապատված չեն: • գյուղական բնակավայրերի կառուցապատման տարածք՝ պիքսելներ, որտեղ քայլելու հեռավորության տրամագիծն ունի 25%-ից պակաս կառուցապատման խտություն և որոնք բաժանված չեն:
Համատեքստ	Քաղաքային կանաչ տարածքների մասնաբաժինը
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-11-07-01.docx

Քաղաք

Սահմանում	<p>Քաղաքը սահմանվում է իր քաղաքային մասշտաբով (կառուցապատված և ուրբանիզացված բաց տարածք)</p> <p>Քաղաքային տարածքը սահմանվում է որպես կառուցապատված տարածքի և քաղաքաշինական բաց տարածքի զբաղեցրած ընդհանուր տարածք:</p>
Համատեքստ	Քաղաքային կանաչ տարածքների մասնաբաժինը
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-11-07-01.docx

Աղետների հետևանքով զոհվածներ

Սահմանում	Աղետների ժամանակ կամ անմիջապես դրանից հետո մահացածների թվաքանակը՝ որպես վտանգավոր երևույթի անմիջական արդյունք
Համատեքստ	<p>Աղետների ռիսկի նվազեցման Մենդայի Շրջանակը 2015-2030թթ. համար ընդունվել է ՄԱԿ անդամ երկրների կողմից 2015թ. մարտին որպես աղետների ռիսկերի նվազեցման գլոբալ քաղաքականություն:</p> <p>Գլոբալ թիրախների շարքում «Թիրախ A. Էականորեն կրճատել համաշխարհային աղետների հետևանքով մահացությունը մինչև 2030թ.՝ նպատակ ունենալով մահացության միջին մակարդակը նվազեցնել 100 000 բնակչի հաշվով 2020-2030թթ-ին 2005-2015թթ. համեմատ»:</p>

Աղետների հետևանքով զոհվածներ

Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-01-05-01.pdf

Ցամաքային պահպանվող տարածքներ

Սահմանում	Ցամաքային պահպանվող տարածքներն ընդհանուր կամ մասամբ պահպանության տակ գտնվող առնվազն 1000 հեկտար տարածքներն են, որոնք լիազոր մարմնի կողմից սահմանվել են որպես հանրային սահմանափակ մուտք ունեցող գիտական արգելոցներ, ազգային պարկեր, բնական հուշարձաններ, վայրի բնության արգելավայրեր, պահպանվող լանդշաֆտներ և տարածքներ, որոնք հիմնականում կառավարվում են կայուն օգտագործման համար: Հատուկ պահպանվող տարածքների ձևավորումը պետք է տեղի ունենա կենսաբազմազանության պահպանման նպատակով, այլ ոչ թե դե ֆակտո պահպանության, որն առաջանում է ինչ-որ այլ գործունեության (օրինակ՝ ռազմական) պատճառով:
Համատեքստ	Պահպանվող տարածքի համատեքստում ձևավորված
Աղբյուր	IUCN
Հղումներ	http://www.iucn.org/

Ուղղակի տուժած

Սահմանում	վնասվածքների, հիվանդությունների կամ առողջության այլ հետևանքների ենթարկված անձանց թվաքանակը, ովքեր տարահանվել, տեղահանվել, տեղափոխվել կամ ուղղակիորեն վնասվել են իրենց կենսաապահովման, տնտեսական, ֆիզիկական, սոցիալական, մշակութային և բնապահպանական ակտիվները: Անուղղակի տուժածներ՝ անձինք, ովքեր բացի ուղղակի կամ այլ ազդեցությունից ժամանակի ընթացքում տնտեսության խաթարման կամ փոփոխությունների, կարևորագույն ենթակառուցվածքների, հիմնական ծառայությունների, առևտրի կամ աշխատանքի կամ սոցիալական, առողջության և հոգեբանական հետևանքների պատճառով տուժել են:
Համատեքստ	Աղետների ռիսկի նվազեցման Սենդայի Շրջանակը 2015-2030թթ. համար ընդունվել է ՄԱԿ անդամ երկրների կողմից 2015թ. մարտին որպես աղետների ռիսկերի նվազեցման գլոբալ քաղաքականություն: Գլոբալ թիրախների շարքում «Թիրախ B. Էականորեն կրճատել համաշխարհային աղետների հետևանքով տուժածների թվաքանակը մինչև 2030թ.՝ նպատակ ունենալով գլոբալ ցուցանիշի միջին մակարդակը 100 000 բնակչի հաշվով նվազեցնել 2020-2030թթ-ին 2005-2015թթ. համեմատ»:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-01-05-01.pdf

Փոշի	
Սահմանում	Օրգանական կամ հանքային ծագման պինդ մասնիկների ամբողջականություն (սահմանները հնարավոր չէ նշել, քանի որ չկան ծակոտկեն ֆիլտրեր, տրամագիծը ≈ 0.1 մմ):
Համատեքստ	Հայաստանի օդի որակի վիճակագրության մեջ հասկացությունը փոխարինում է «կոշտ մասնիկներին (PM)»:
Աղբյուր	ՀՀ ՇՄՆ Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն ՊՈԱԿ
Հղումներ	Հասանլի չէ

Բնապահպանական հոսք (EFR)	
Սահմանում	Ջրի քանակն է, որն անհրաժեշտ է քաղցրահամ և գետավազանային էկոհամակարգերը պահպանելու համար:
Համատեքստ	EFR հասկացությունն օգտագործվում է հատկապես ջրի վիճակագրության և ջրի սթրեսի գնահատման համատեքստում: Սթրեսի ցածր մակարդակը ցույց է տալիս մի իրավիճակ, երբ բոլոր հատվածների կողմից ջրառը ռեսուրսների համեմատությամբ աննշան է, և հետևաբար քիչ հավանական ազդեցություն ունի ռեսուրսների կայունության կամ օգտագործողների միջև հավանական մրցակցության վրա: Սթրեսի բարձր մակարդակը ցույց է տալիս մի իրավիճակ, երբ բոլոր հատվածների կողմից ջրառը կազմում է ընդհանուր վերականգնվող քաղցրահամ ջրային ռեսուրսների էական բաժինը՝ հնարավոր ավելի մեծ ազդեցություն ունենալով ռեսուրսների կայունության և օգտագործողների միջև առկա հակամարտությունների և մրցակցության վրա:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-06-04-02.docx

Արտաքին վերականգնվող ջրային ռեսուրսներ	
Սահմանում	Արտաքին վերականգնվող ջրային ռեսուրսները վերաբերում են երկիր մտնող ջրի հոսքերին՝ հաշվի առնելով պայմանագրերով նախատեսված հոսքերի քանակը:
Համատեքստ	Հասկացությունն օգտագործվում է հատկապես ջրի վիճակագրության և ջրի սթրեսի գնահատման համատեքստում: Ջրի սթրեսի ցածր մակարդակը ցույց է տալիս մի իրավիճակ, երբ բոլոր հատվածների կողմից ջրառը ռեսուրսների համեմատությամբ աննշան է, և հետևաբար քիչ հավանական ազդեցություն ունի ռեսուրսների կայունության կամ օգտագործողների միջև հավանական մրցակցության վրա: Ջրի սթրեսի բարձր մակարդակը ցույց է տալիս մի իրավիճակ, երբ բոլոր հատվածների կողմից ջրառը կազմում է ընդհանուր վերականգնվող քաղցրահամ ջրային ռեսուրսների էական բաժինը՝ հնարավոր ավելի մեծ ազդեցություն ունենալով ռեսուրսների կայունության և օգտագործողների միջև առկա հակամարտությունների և մրցակցության վրա:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-06-04-02.docx

Տարահանված	
Սահմանում	Անձինք, ովքեր ժամանակավորապես տեղափոխվել են վտանգավոր տարածքից անվտանգ տարածք արտակարգ իրավիճակների կամ ռազմական դրության ժամանակ:
Համատեքստ	Հասկացությունը Հայաստանում աղետների վիճակագրության մեջ փոխարինում է «անօթևաններին»
Աղբյուր	ՀՀ ԱԻՆ
Հղումներ	Հասանելի չէ

Անտառներ	
Սահմանում	<p>Ըստ Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության (ՊԳԿ) սահմանումների, անտառը սահմանվում է որպես. «Ավելի քան 0.5 հա տարածք՝ 5 մետրից բարձր ծառերով և 10%-ից ավելի ծածկով կամ ծառերով, որոնք կարող են հասնել այդ պարամետրերին: Այն չի ներառում այն տարածքները, որոնք գտնվում են գյուղատնտեսական կամ քաղաքային հողօգտագործման ներքո»: Մասնավորապես՝</p> <ul style="list-style-type: none"> • Անտառը որոշվում է ինչպես ծառերի առկայությամբ, այնպես էլ այլ գերակշռող հողօգտագործումների բացակայությամբ: Ծառերը պետք է կարողանան հասնել նվազագույնը 5 մետր բարձրության: • Այն ներառում է երիտասարդ ծառերով տարածքներ, որոնք ունեն առնվազն 10% ծածկ և ծառերի 5 մետրից ավելի բարձրություն: Այն նաև ներառում է այն տարածքները, որոնք ժամանակավորապես չեն օգտագործվում անտառահատման հետևանքով (անտառների կառավարման պրակտիկայի կամ բնական աղետների հետևանքով) և ակնկալվում է, որ կվերականգնվեն 5 տարվա ընթացքում: Առանձնահատուկ պայմանների առկայության դեպքում կարող է ավելի երկար ժամանակ պահանջվել: • Այն ներառում է անտառային ճանապարհները, հրդեհաշիջման միջանցքները և այլ փոքր բաց տարածքներ, անտառածածկ տարածքները ազգային պարկերում, արգելոցներում և պահպանվող այլ տարածքներում, ինչպիսիք են բնապահպանական, գիտական, պատմական, մշակութային կամ հոգևոր հետաքրքրություն ներկայացնող տարածքները: • Այն ներառում է հողմակայանները, ապաստարանները և միջանցքներն ավելի քան 0.5 հա տարածքով և ավելի քան 20 մետր լայնություն ունեցող ծառերով: • Այն ներառում է կաուչուկի, խցանափայտի և եղնինների տնկարկները: • Չեն ընդգրկվում ծառատունկերը գյուղատնտեսական արտադրության համակարգերում, ինչպիսիք են պտղատու ծառերի տնկարկները, յուղի արմավենու տնկարկները, ձիթապտղի այգիները և բանջարաբոստանային համակարգերը, երբ բերքն աճում է ծառերի ծածկույթի տակ:
Համատեքստ	Հասկացությունն օգտագործվում է անտառային ռեսուրսների գնահատման համատեքստում
Աղբյուր	ՊԳԿ անտառային ռեսուրսների գնահատում
Հղումներ	http://www.fao.org/forest-resources-assessment/en/

Ջրի լավ որակ

Սահմանում	Եթե ջրային մարմնում սահմանված պարամետրերի մոնիթորինգի առնվազն 80%-ը համապատասխանում է դրանց համապատասխան նպատակային արժեքներին, ջրային մարմինը դասակարգվում է որպես «լավ» որակի: Յուրաքանչյուր ջրային մարմին դասակարգվում է որպես «լավ» կամ «վատ» կարգավիճակ ունեցող:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Կանաչ տարածքներ

Սահմանում	<p>Կանաչ տարածքները կարող են ներառել զբոսայգիներ, այգիներ, հանգստի գոտիներ, բնական տարածքներ կամ այլ բաց կանաչ տարածքներ.</p> <ul style="list-style-type: none"> • զբոսայգիներ՝ բաց տարածք քաղաքային բնակավայրերում, որն ապահովում է բացօթյա հանգիստ և շփում բնության հետ: Դրանց հիմնական բնութագիրը կանաչ տարածքի զգալի մասն է, • հանգստի գոտիներ՝ հանրային տարածքներ, որոնք նպաստում են շրջակա միջավայրի պահպանմանը: Դրանք հիմնականում ապահովում են ակտիվ և պասիվ հանգիստ: Ներառում են այնպիսի տարածքներ, ինչպիսիք են խաղահրապարակները, գետամերձ և ջրամերձ տարածքները, հանրային լողափերը և այլն, • հանրային զբոսայգիներ՝ բաց տարածություն, որը ստեղծվել է բաց տարածքի շուրջը համախմբման հետևանքով, որը հետագայում վերածվել է օրինակելի հանրային տարածքի: Դրանք ունեն գեղեցիկ բնություն, մասնավորապես՝ այգիներ և հարմար վայր են հանդիսանում մշակութային միջոցառումների և պասիվ հանգստի կազմակերպման համար:
Համատեքստ	Քաղաքային կանաչ տարածքների մասնաբաժինը
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-11-07-01.docx

Ստորերկրյա ջրեր

Սահմանում	Ստորերկրյա հորիզոններում առկա ջուրը:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Ստորերկրյա ջրային մարմին

Սահմանում	Ստորերկրյա ջրերի հստակ ծավալ ջրատարի կամ ջրատար հորիզոնների ներսում (ԵՄ, 2000թ.): Ստորերկրյա ջրային մարմինները, որոնք հատում են գետավազանային (RBD) սահմանները, պետք է բաժանվեն այն սահմանի վրա, որտեղից ստորերկրյա ջրային մարմինների յուրաքանչյուր մասի համար պետք է կազմվի առանձին հաշվետվություն՝ իր համապատասխան RBD-ի հետ միասին:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrr/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Խմելու ջրի բարելավված աղբյուր

Սահմանում	Բարելավված խմելու ջրի աղբյուրներն այն աղբյուրներն են, որոնք իրենց նախագծման և կառուցապատման բնույթով անվտանգ ջուր մատակարարելու հնարավորություն ունեն, մինչդեռ բարելավված սանիտարական ենթակառուցվածքները նախատեսված են արտագատումները հիգիենիկ ձևով հեռացնել այնպես, որ զերծ մնան մարդկային շփումից: Խմելու ջրի բարելավված աղբյուրները ներառում են՝ խողովակաշարով մատակարարվող ջուրը դեպի բնակարաններ, բակ կամ հողամաս, հասարակական ծորակները կամ ցայտաղբյուրները, հորատանցքերը կամ խողովակային հորերը, պաշտպանված հորերը և աղբյուրները, բերովի և գնովի ջրերն ու անձրևաջրերը:
Համատեքստ	Հասկացությունն օգտագործվում է «անվտանգ խմելու ջրի» գնահատման «կայուն հասանելիության» համատեքստում:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-06-01-01.docx

Բարելավված սանիտարական հարմարություններ

Սահմանում	Բարելավված սանիտարահիգիենիկ հարմարությունները նախատեսված են արտաթորանքները մարդկանց շփումից հիգիենիկ կերպով առանձնացնելու համար: Բարելավված սանիտարական պայմանները ներառում են՝ ողողվող զուգարաններ կոյուղու համակարգին միացած, սեպտիկ հորեր կամ փոսային սանհանգույցներ, օդափոխվող բարելավված փոսային սանհանգույցներ, սալիկապատ փոսային զուգարաններ և կոմպոստացնող զուգարաններ:
Համատեքստ	Հասկացությունն օգտագործվում է «անվտանգ խմելու ջրի» գնահատման «կայուն հասանելիության» համատեքստում:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-06-02-01.docx

Ներքին վերականգնվող ջրային ռեսուրսներ

Սահմանում	Ներքին վերականգնվող ջրային ռեսուրսները սահմանվում են որպես գետերի բազմատարյա միջին տարեկան հոսք և ստորերկրյա ջրերի վերականգնում տվյալ երկրի համար, որոնք առաջացել են էնդոգեն տեղումներից:
Համատեքստ	Հասկացությունն օգտագործվում է հատկապես ջրի վիճակագրության և ջրի սթրեսի գնահատման համատեքստում: Ջրի սթրեսի ցածր մակարդակը ցույց է տալիս մի իրավիճակ, երբ բոլոր հատվածների կողմից ջրառը ռեսուրսների համեմատությամբ աննշան է, և հետևաբար քիչ հավանական ազդեցություն ունի ռեսուրսների կայունության կամ օգտագործողների միջև հավանական մրցակցության վրա: Ջրի սթրեսի բարձր մակարդակը ցույց է տալիս մի իրավիճակ, երբ բոլոր հատվածների կողմից ջրառը կազմում է ընդհանուր վերականգնվող քաղցրահամ ջրային ռեսուրսների էական բաժինը՝ հնարավոր ավելի մեծ ազդեցություն ունենալով ռեսուրսների կայունության և օգտագործողների միջև առկա հակամարտությունների և մրցակցության վրա:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-06-04-02.docx

Կենսաբազմազանության տարածքներ

Սահմանում	Կենսաբազմազանության գլոբալ կայունությանն էապես նպաստող կայքերը որոշվում են՝ համաձայն ազգային մակարդակներում կիրառվող կենսաբազմազանության հիմնական տարածքների (IUCN 2016) գլոբալ չափանիշների: Կենսաբազմազանության հիմնական ոլորտներն ազգային մակարդակում նույնականացվում են բազմաշահառու գործընթացների միջոցով՝ միջազգային չափանիշներին և շեմերին համաձայն:
Համատեքստ	Տեղեկատվության հասանելիության պարագայում ցուցանիշը կարող է վերաբերել ԿԶՆ 15.1.2 ցուցանիշին՝ «Ցամաքային և քաղցրահամ ջրերի կենսաբազմազանության համար կարևոր կայքերի համամասնությունը, որն ընդգրկում է պահպանվող տարածքներն ըստ էկոհամակարգի տեսակների»: «Նշանակված պահպանվող տարածք» կարգավիճակը կիրառվում է, երբ համապատասխան մարմինն ազգային օրենսդրությանը համաձայն (օրինակ՝ կառավարության որոշում) պաշտոնապես հաստատում է նշանակման փաստաթուղթը:
Աղբյուր	BirdLife International
Հղումներ	http://www.birdlife.org/

Լիճ

Սահմանում	Մակերևութային ներքին ջրային մարմին
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)

Լիճ

Հղումներ

http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Հոդօգտագործում

Սահմանում

Հոդօգտագործումը ներառում է. ա) կառուցապատված տարածքի ընդլայնումը, որը կարող է ուղղակիորեն չափվել, բ) հողերի բացարձակ չափը, որը ենթակա է շահագործման գյուղատնտեսության, անտառտնտեսության կամ այլ տնտեսական գործունեության արդյունքում, գ) հողի չափագանց ինտենսիվ շահագործումը, որն օգտագործվում է գյուղատնտեսության և անտառտնտեսության համար:

Համատեքստ

Համաշխարհային մասշտաբով այսօր հողերի ծածկույթը հիմնականում փոխվում է մարդու ուղղակի օգտագործման միջոցով՝ գյուղատնտեսության և անասնապահության, անտառների բերքահավաքի և կառավարման, ինչպես նաև քաղաքային և արվարձանային շինարարության և զարգացման: Աշխարհի շատ քաղաքների որոշիչ առանձնահատկությունն արտաքին ընդլայնումն է, որը գերազանցում է պաշտոնական վարչական սահմանները, ինչը հիմնականում պայմանավորված է ավտոմոբիլի օգտագործման, քաղաքային և տարածաշրջանային աղբատ պլանավորման և հողերի շահարկումների միջոցով:

Աղբյուր

ԿԶՆ մեթատվյալներ

Հղումներ

<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-11-03-01.docx>

Կոշտ կենցաղային թափոններ

Սահմանում

Կոշտ կենցաղային թափոններն առաջանում են տնային տնտեսություններում և առևտրային ու բիզնես հաստատություններում, արդյունաբերական և գյուղատնտեսական տարածքներում, հաստատություններում (ղպրոցներ, հիվանդանոցներ և այլն), հասարակական վայրերը (զբոսայգիներ, փողոցներ, շինհրապարակներ և այլն):

Համատեքստ

Կոշտ կենցաղային թափոնները, ընդհանուր առմամբ, ոչ վտանգավոր թափոններ են՝ բաղկացած սննդի, զբոսայգիների թափոններից, թղթից և ստվարաթղթից, փայտից, տեքստիլից, անձեռոցիկներից (մեկանգամյա օգտագործման տակդիրներ), կաուչուկից և կաշվից, պլաստմասսայից, մետաղից, ապակուց և աղբից, ինչպիսիք են մոխիրը, կեղտը և փոշին: Կեղտաջրերի տիղմը նույնպես ներառված է կոշտ կենցաղային թափոնների կատեգորիայի մեջ, իսկ կեղտաջրերը՝ ոչ:

Աղբյուր

ԿԶՆ մեթատվյալներ

Հղումներ

<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-11-06-01.docx>

Աղտոտման ոչ կետային աղբյուր

Սահմանում

Ջրային մարմինների աղտոտումը ցրված աղբյուրներից, ինչպիսիք են պարարտանյութերը, քիմիական նյութերը և թունաքիմիկատները, որոնք օգտագործվում են գյուղատնտեսական գործունեության մեջ

Աղտոտման ոչ կետային աղբյուր

Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrr/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Որոշված նյութեր

Սահմանում	Ջրի որակի փոփոխական կամ ջրի որակի բնութագիր
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrr/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Կոշտ մասնիկներ (PM)

Սահմանում	Կոշտ մասնիկները բաղկացած են օդում լողացող փոքր հեղուկ և պինդ մասնիկներից և ներառում են սուլֆատ, նիտրատ, ածխածին, օրգանական ածխածնի նյութ, նատրիումի և ամոնիումի իոններ տարբեր կոնցենտրացիաներով
Համատեքստ	Կոշտ մասնիկները մեծ ազդեցություն են ունենում հասարակության առողջության վրա, մասնավորապես մասնիկները բավական փոքր են թոքերի ամենախորը մասերը ներթափանցելու համար: Այդ մասնիկների տրամագիծը 10 միկրոնից պակաս է (PM ₁₀):
Աղբյուր	WHO (2016). Ambient air pollution: a global assessment of exposure and burden of disease, WHO Geneva.
Հղումներ	https://www.who.int/phe/publications/air-pollution-global-assessment/en/

Աղետների հետևանքով անհետ կորած մարդիկ

Սահմանում	Անձանց թվաքանակը, որոնց գտնվելու վայրը հայտնի չէ վտանգավոր երևույթի գրանցվելուց ի վեր: Այն ներառում է ենթադրյալ մահացած անձանց, որոնց համար չկա որևէ ֆիզիկական ապացույց, ինչպիսին է մարմինը, և որոնց համար պաշտոնական / իրավական եզրակացություն է ներկայացվել իրավասու մարմիններին
Համատեքստ	Աղետների ռիսկի նվազեցման Սենդայի Շրջանակը 2015-2030 թվականների համար ընդունվել է ՄԱԿ-ի անդամ երկրների կողմից 2015թ. մարտին որպես աղետների ռիսկերի նվազեցման գլոբալ քաղաքականություն: Գլոբալ թիրախների շարքում «Թիրախ A. Էականորեն կրճատել համաշխարհային աղետներից մահացությունը մինչև 2030 թվականը, նպատակ ունենալով իջեցնել միջին տարեկան մահացության մակարդակը 100 000 բնակչի հաշվով 2020-2030թթ-ին 2005-2015թթ. համեմատ» և «Թիրախ B. մինչև 2030 թվականը նպատակ ունենալով իջեցնել միջին գլոբալ ցուցանիշը 100 000 բնակչի հաշվով 2020-2030թթ. ընթացքում 2005-2015թթ. համեմատ»:

Աղետների հետևանքով անհետ կորած մարդիկ

Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-01-05-01.pdf

Կետային աղտոտում

Սահմանում	Կոնկրետ ծագմամբ աղտոտում
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwarp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Ջրի աղտոտում

Սահմանում	Ջրի մեջ ցանկացած անցանկալի նյութի արտահոսք, որը ջուրը դարձնում է ոչ պիտանի իր նպատակային օգտագործման համար:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwarp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Աղտոտիչ

Սահմանում	Նյութ, որը խաթարում և խոչընդոտում է ջրային համակարգի հավասարակշռությունը և նվազեցնում ջուրը ցանկալի նպատակներով օգտագործելու հնարավորությունը:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwarp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Բնակչության աճի գործակից (PGR)

Սահմանում	Երկրում բնակչության աճն է որոշակի ժամանակահատվածում, սովորաբար մեկ տարի, որը արտահայտվում է որպես բնակչության տոկոս այդ ժամանակահատվածի սկզբում:
Համատեքստ	Բնակչության աճի գործակիցն արտացոլում է մի ժամանակահատվածում ծնվածների, մահացածների և միգրացիայի ենթարկված մարդկանց թվաքանակը:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ

Բնակչության աճի գործակից (PGR)

Հղումներ

<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-11-03-01.docx>

Պահպանվող տարածքներ

Սահմանում

Բնության պահպանության միջազգային միության սահմանմամբ (IUCN, Dudley 2008) պահպանվող տարածքները հստակ սահմանվում են որպես աշխարհագրական տարածքներ, որոնք ընդունվում են և կառավարվում օրենսդրական կամ այլ արդյունավետ միջոցներով՝ հասնելու բնության երկարաժամկետ պահպանմանն էկոհամակարգային ծառայությունների և մշակութային արժեքների հետ համատեղ: Այս սահմանման շրջանակում առանձնացվում են կառավարման մի շարք հատուկ նպատակներ՝ ներառյալ պահպանումը, վերականգնումը և կայուն օգտագործումը.

- կատեգորիա Ib՝ պետական արգելոցներ
- կատեգորիա II՝ ազգային պարկեր
- կատեգորիա III՝ բնության հուշարձաններ
- կատեգորիա IV՝ պետական արգելավայր

Համատեքստ

Կարևոր տեղանքների պահպանումը կենսականորեն անհրաժեշտ է կենսաբազմազանության անկումը կասեցնելու և ցամաքային ու քաղցրահամ բնական պաշարների երկարաժամկետ ու կայուն օգտագործումն ապահովելու համար: Պահպանվող տարածքների ստեղծումը կարևոր մեխանիզմ է այդ նպատակի իրականացման համար և դրանց չափումը ծառայում է որպես ցամաքային և քաղցրահամ էկոհամակարգերի և դրանց ծառայությունների, մասնավորապես՝ անտառների, խոնավ տարածքների, լեռների և լեռնանցքերի պահպանման, վերականգնման և կայուն օգտագործման առաջընթացի չափման միջոց:

Աղբյուր

IUCN

Հղումներ

<http://www.iucn.org/>

Կյանքի որակ

Սահմանում

Կյանքի որակը մարդու բարեկեցության մակարդակն է, որը չափվում է սոցիալական ցուցանիշներով, այլ ոչ թե եկամտի և արտադրության «քանակական» չափումներով:

Համատեքստ

Կյանքի որակի մոտեցումները վերաբերում են եկամտին կամ հարստությանը: Եկամտի, հարստության և սպառման պայմանական, շուկայական չափումներն բավարար չեն մարդու բարեկեցությունը գնահատելու համար: Դրանք պետք է լրացվեն կյանքի որակի ոչ դրամական ցուցանիշներով:

Աղբյուր

Glossary of Environment Statistics, Studies in Methods, Series F, No. 67, United Nations, New York, 1997.

Հղումներ

<https://unstats.un.org/unsd/environmentgl/>

Փրկվածներ

Սահմանում

Անձինք, ովքեր փրկարարական գործողությունների արդյունքում օգնություն են ստացել մասնագիտական փրկարարական ուժերի կողմից (որոնում և փրկում /

Փրկվածներ

	մոնիթորինգ և այլն):
Համատեքստ	Հայեցակարգը փոխարինում է Հայաստանում ուղղակիորեն տուժած աղետների վիճակագրությանը
Աղբյուր	ՀՀ ԱԻՆ
Հղումներ	Հասանելի չէ

Ջրամբար

Մահմանում	Ջրի պաշար (բնական կամ արհեստական), որն օգտագործվում է ջրային ռեսուրսների պահեստավորման, կարգավորման և վերահսկման համար:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Գետեր

Մահմանում	Խոշոր հոսք, որը ջրավազանի համար ծառայում է որպես բնական հոսք
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Գետավազան

Մահմանում	Աշխարհագրական տարածքը, որն ունի ընդհանուր ելք իր մակերևութային հոսքի համար:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Գետավազանային տարածք

Մահմանում	Աշխարհագրական տարածք, որն ունի ընդհանուր ելք իր մակերևութային հոսքի համար:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը

Գետավազանային տարածք

Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Գետավազանային ջրային մարմին

Սահմանում	Գետի միատարր հատված, որը չի համընկնում մեկ այլ ջրային մարմնի հետ և հստակ որոշված է, այլ ոչ թե կամայականորեն սահմանված:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Անվտանգ հեռացված կեղտաջրեր

Սահմանում	Անվտանգ կերպով տեղում հեռացված արտաթորանքը, երբ փոսային սանհանհույցները և սեպտիկ հորերը չեն դատարկվում: Արտաթորանքը կարող է դեռ մեկուսացված մնալ մարդու շփումից և կարելի է համարել անվտանգ կառավարում:
Համատեքստ	Հայեցակարգն օգտագործվում է «հիմնական սանիտարական» գնահատման «կայուն հասանելիության» համատեքստում:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-06-02-01.docx

Հոսք

Սահմանում	Բնական մակերևույթի ջրանցքում հոսող ջրային մարմին:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Մակերևութային ջուր

Սահմանում	Ջուր, որը հոսում կամ թափվում է գետնի մակերևույթի վրա: Նշում՝ 6.3.2 ցուցանիշը չի ներառում ջրաճահճային տարածքներում ջրի 1-ին մակարդակի մոնիթորինգի տվյալները:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)

Մակերևութային ջուր

Հղումներ

http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Քաղցրահամ ջրերի ընդհանուր ջրառ (TWW)

Սահմանում

Քաղցրահամ ջրերի ընդհանուր ջրառը (TWW) քաղցրահամ ջրի ծավալն է իր աղբյուրից (գետեր, լճեր, ջրաշերտեր) գյուղատնտեսության, արդյունաբերության և համայնքային կարիքների համար:

Համատեքստ

Հասկացությունն օգտագործվում է հատկապես ջրի վիճակագրության և ջրի սթրեսի գնահատման համատեքստում: Ջրի սթրեսի ցածր մակարդակը ցույց է տալիս մի իրավիճակ, երբ բոլոր հատվածների կողմից ջրառը ռեսուրսների համեմատությամբ աննշան է, և հետևաբար քիչ հավանական ազդեցություն ունի ռեսուրսների կայունության կամ օգտագործողների միջև հավանական մրցակցության վրա: Ջրի սթրեսի բարձր մակարդակը ցույց է տալիս մի իրավիճակ, երբ բոլոր հատվածների կողմից ջրառը կազմում է ընդհանուր վերականգնվող քաղցրահամ ջրային ռեսուրսների էական բաժինը՝ հնարավոր ավելի մեծ ազդեցություն ունենալով ռեսուրսների կայունության և օգտագործողների միջև առկա հակամարտությունների և մրցակցության վրա:

Աղբյուր

ԿԶՆ մեթատվյալներ

Հղումներ

<https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-06-04-02.docx>

Թիրախային արժեք

Սահմանում

Ջրի որակի տրված ցանկացած պարամետրի համար արժեք (կամ միջակայք), որը ցույց է տալիս ջրի որակի նշանակված շեմը, ինչպիսին է ջրի լավ որակը, այլ ոչ թե ջրի ընդունելի որակը:

Համատեքստ

Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը

Աղբյուր

Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)

Հղումներ

http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Ընդհանուր հողային տարածք

Սահմանում

Ընդհանուր հողային տարածքը երկրի ընդհանուր մակերեսն է՝ բացառությամբ ներքին ջրերով ծածկված տարածքը, ինչպես խոշոր գետերն ու լճերը:

Համատեքստ

Հայեցակարգն օգտագործվում է անտառային ռեսուրսների գնահատման համատեքստում

Աղբյուր

ՊԳԿ անտառային ռեսուրսների գնահատում

Հղումներ

<http://www.fao.org/forest-resources-assessment/en/>

Թունավոր նյութ

Թունավոր նյութ

Մահմանում	Քիմիական նյութ, որը կարող է խաթարել մարդու, կենդանիների և բույսերի ֆիզիոլոգիական գործունեությունը:
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Անդրսահմանային ջրեր

Մահմանում	Մակերևութային կամ ստորերկրյա ջրեր, որոնք հատում, անցնում կամ տեղակայված են երկու կամ ավելի պետությունների միջև սահմանների վրա, որտեղ էլ անդրսահմանային ջրերը հոսում են անմիջապես ծով: Այդ անդրսահմանային ջրերն ավարտվում են ուղիղ գծով՝ իրենց համապատասխան գետաբերաններով, ափերի ցածր ջրագծի կետերի միջև
Համատեքստ	Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը
Աղբյուր	Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)
Հղումներ	http://www.wmo.int/pages/prog/hwrrp/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf

Տեղափոխված և մաքրված արտաթորանք

Մահմանում	Մաքրում ցանցից դուրս՝ կոյուղի (որպես կեղտաջրեր) տեղափոխված կամ փոսային սանհանգույցներից և սեպտիկ հորերից դատարկված ոչ բոլոր արտանետումներն են հասնում մաքրման վայր:
Համատեքստ	Հայեցակարգն օգտագործվում է «հիմնական սանիտարական» գնահատման «կայուն հասանելիության» համատեքստում: Օրինակ, կոյուղուց կարող է արտահոսել մի մաս կամ վնասված պոմպային կայանքների պատճառով անմիջապես արտահոսել շրջակա միջավայր: Նմանապես, կոնտեյներային համակարգից դատարկված նստվածքի մի մասը կարող է թափվել բաց ջրավազան կամ արտահոսել շրջակա միջավայր, այլ ոչ թե տեղափոխվել մաքրման կայան: Ի վերջո, նույնիսկ այն դեպքում, երբ արտաթորանքը մաքրման կայան է հասնում, խափանված մաքրման սարքավորումների կամ մաքրման ոչ լիարժեք իրականացման պատճառով մի մասը կարող է մնալ չմաքրված և արտահոսել շրջակա միջավայր: ԿԶՆ մոնիթորինգի նպատակով մաքրման համապատասխանությունը ի սկզբանե կգնահատվի՝ ելնելով մաքրման վերաբերյալ հաշվետվողականության մակարդակից:
Աղբյուր	ԿԶՆ մեթատվյալներ
Հղումներ	https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-06-02-01.docx

Քաղաքային բաց տարածք

<p>Սահմանում</p>	<p>Քաղաքային կանաչ տարածքները կարող են ներառել զբոսայգիներ, այգիներ, հանգստի գոտիներ, բնական տարածքներ կամ այլ բաց կանաչ տարածքներ.</p> <ul style="list-style-type: none"> զբոսայգիներ՝ բաց տարածք քաղաքային բնակավայրերում, որն ապահովում է բացօթյա հանգիստ և շփում բնության հետ: Դրանք հիմնական բնութագիրը կանաչ տարածքի զգալի մասն է, հանգստի գոտիներ՝ հանրային տարածքներ, որոնք նպաստում են շրջակա միջավայրի պահպանմանը: Դրանք հիմնականում ապահովում են ակտիվ և պասիվ հանգիստ: Ներառում են այնպիսի տարածքներ, ինչպիսիք են խաղահրապարակները, գետամերձ և ջրամերձ տարածքները, հանրային լողափերը և այլն, հանրային զբոսայգիներ՝ բաց տարածություն, որը ստեղծվել է բաց տարածքի շուրջը համախմբման հետևանքով, որը հետագայում վերածվել է օրինակելի հանրային տարածքի: Դրանք ունեն գեղեցիկ բնություն, մասնավորապես՝ այգիներ և հարմար վայր են հանդիսանում մշակութային միջոցառումների և պասիվ հանգստի կազմակերպման համար:
<p>Համատեքստ</p>	<p>Քաղաքային կանաչ տարածքների մասնաբաժնի չափում</p>
<p>Աղբյուր</p>	<p>ԿԶՆ մեթատվյալներ</p>
<p>Հղումներ</p>	<p>https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-11-07-01.docx</p>

Ջրի որակի ինդեքս

<p>Սահմանում</p>	<p>Մոնիթորինգի յուրաքանչյուր դիտակետի համար թվային արժեքի մեջ բոլոր պարամետրերի համար ջրի որակի արդյունքը: Այս արդյունքներն այնուհետև միավորվում են գնահատման ժամանակահատվածի ընթացքում: Ինդեքսի գնահատականը կարող է տատանվել 0 (վատթարագույն) - 100 (լավագույն) միջակայքում:</p>
<p>Համատեքստ</p>	<p>Լավ որակի ջրով ջրային մարմինների համամասնությունը</p>
<p>Աղբյուր</p>	<p>Հիդրոլոգիայի միջազգային բառարան (WMO)</p>
<p>Հղումներ</p>	<p>http://www.wmo.int/pages/prog/hwrr/publications/international_glossary/385_IGH_2012.pdf</p>

Ջրամատակարարում

<p>Սահմանում</p>	<p>Ջրամատակարարումը ջրի մատակարարումն է վերջնական սպառողներին, այդ թվում վերջնական սպառման համար սեփական ջրառը:</p>
<p>Համատեքստ</p>	<p>Հայեցակարգն օգտագործվում է ջրի վիճակագրության համատեքստում</p>
<p>Աղբյուր</p>	<p>Joint OECD/Eurostat Questionnaire 2002 on the State of the Environment, section on Inland Waters</p>
<p>Հղումներ</p>	<p>http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/coded_files/OECD_ESTAT_JQ_IWA_Master.xls</p>